

КОМПЛЕКСНІ РЕФОРМИ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Олейнікова Л.Г., к.е.н, с.н.с., завідувач відділу

ДННУ «Академія фінансового управління»
Україна, 01014, Київ, бульв. Дружби Народів, 38

oleynikova.mila@ukr.net

Ключові слова:

оподаткування, підприємництво, реформування, спрощена система, фіскальні реєстратори.

Досліджено ризики та проблеми спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого і середнього підприємництва (МСП). Охарактеризовано інструменти системи оподаткування для суб'єктів малого та мікропідприємництва. Установлено, що сьогодні спрощена система оподаткування є практично єдиною дієвою та всеохоплюючою формою державної підтримки малого бізнесу в Україні. При цьому, в Україні МСП розглядається виключно з фіскальної точки зору, що призводить до постійного скорочення навіть існуючих стимулів та державної допомоги, намагання максимально фіскалізувати і поставити під контроль діяльність МСП. Зазначено, що останнім часом відбувалося обмеження застосування спрощеної системи оподаткування для суб'єктів малого та мікропідприємництва. Були зменшені порогові значення доходу, що дає право на застосування спрощеної системи оподаткування, розпочато процес впровадження фіскальних реєстраторів господарських операцій для суб'єктів малого та середнього бізнесу. Зазначено критерії визначення МСП у країнах ЄС та в Україні і виокремлено проблеми за виміром у національній валюті нашої країни, які не зовсім відповідають фактичному розумінню малого та середнього суб'єктів господарювання. Виконано оцінку частки суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва в загальній доданій вартості за витратами виробництва суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Визначено напрямки реформування податкової системи України. Внесено пропозиції щодо реформування системи оподаткування на загальноєвропейських підходах до оподаткування МСП.

COMPLEX REFORMS OF TAXATION OF SUBSIDIARIES OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN UKRAINE

Oleinikova L.G., Ph. D., Associate Professor

SESI «Academy of Financial Management»
Kyiv, 01014, Bul'val Druzhyby narodiv, 38

Key words:

taxation, entrepreneurship, reform, simplified system, fiscal registrars.

The risks and problems of the simplified taxation system of small and medium enterprises (SMEs) are investigated. The instruments of the taxation system for small and micro entrepreneurs are described. It is established that today the simplified taxation system is practically the only effective and comprehensive form of state support of small business in Ukraine. At the same time, in Ukraine, SMEs are considered exclusively from the fiscal point of view, which leads to a permanent reduction of even existing incentives and state aid, attempts to maximize the fiscal and control of SME activities. It is noted that recently there was a restriction on the application of the simplified taxation system for small and micro enterprises. The thresholds of income, which gives the right to use the simplified taxation system, were reduced, the process of introduction of fiscal registrars of economic operations for small and medium business entities was started. The criteria for identifying SMEs in the EU and Ukraine are specified and the problems in terms of the measurement in the national currency of our country, which do not quite correspond to the actual understanding of the small and medium business entity, are identified. The estimation of the share of subjects of large, medium, small and micro support in the total value added at the cost of production of business entities by types of economic activity is carried out. The directions of reforming the tax system of Ukraine are determined. Proposals on the reform of the taxation system in the pan-European approaches to the taxation of SMEs were made.

Постановка проблеми

В Україні застосовується спрощена система оподаткування суб'єктів підприємництва, яка реалізована через запровадження єдиного податку, із

градацією ставок оподаткування залежно від обсягів обороту. Сьогодні спрощена система оподаткування є практично єдиною дієвою та всеохоплюючою формою державної підтримки малого бізнесу в Україні. При цьому, в Україні МСП розглядається

виключно з фіскальної точки зору, що призводить до постійного скорочення навіть існуючих стимулів та державної допомоги, намагання максимально фіскалізувати і поставити під контроль діяльність МСП, а зрештою – взагалі ліквідувати спеціальні режими оподаткування для того сегменту економіки, який провідні економічні держави розглядають як «джерело зростання, зайнятості та інновацій».

До основних ризиків функціонування спрощеної системи оподаткування в Україні можна віднести: формування неформальної зайнятості; можливість зниження податкових зобов'язань через недосконалість контролю; участь у схемах ухилення від оподаткування підприємств на загальній системі оподаткування; неконтрольовані готівкові розрахунки, що дозволяють без перешкод реалізувати нелегально ввезений на територію країни товар; неформальні розрахунки із найманими працівниками по заробітній платі й зниження офіційних доходів найманих працівників. Опортунізм вітчизняних платників податків загалом та платників єдиного податку зокрема, у поєднанні із недосконалістю контролю, формують недостатність бюджетних надходжень, викривлення конкурентного середовища та гальмування євроінтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемні питання реформування податкової системи України в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів досліджували вітчизняні й закордонні науковці, а саме: З. Варналії [1], В. Вишневський [2], С. Львовичкін [4], І. Луніна [3], В. Опарін [4], В. Федосов [4] та ін. Але недослідженими залишаються питання щодо реформування системи оподаткування для суб'єктів малого та мікро-підприємництва в умовах євроінтеграційних викликів.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження ризиків та проблем спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого і середнього підприємництва та внесення пропозицій щодо реформування системи оподаткування на загальноєвропейських підходах до оподаткування МСП.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сукупність інституційних проблем, що супроводжують діяльність малого бізнесу в Україні, а також зазначених проблем робить майже неможливим

інтенсивний розвиток національної економіки на інноваційній основі – в умовах, коли правові гарантії, надані державою, по факту залишаються лише деклараціями. Так, зафіксовані в податкових законах ставки податків мають номінальний характер, а реальне податкове навантаження може значно перевищувати рівень, передбачений законом; державне фінансове планування підпорядковане виключно вирішенню короткострокових завдань із наповнення державного бюджету; умови діяльності стартапів, що розпочинають МСП, можуть бути радикально погіршені в будь-який момент, і це не дозволяє очікувати на реалізацію інноваційних проектів, особливо тих, що мають термін окупності вкладень понад 1-2 роки.

Натомість, останнім часом відбувалося обмеження застосування спрощеної системи оподаткування для суб'єктів малого та мікро-підприємництва. Було зменшено порогові значення доходу, що дає право на застосування спрощеної системи оподаткування, розпочато процес упровадження фіскальних реєстраторів господарських операцій для суб'єктів МСБ, запроваджене у 2015 році зниження ставки єдиного податку на 1% (з 4% до 3%) вже наступного року було скасовано. Зазначені інструменти впливу мали, швидше, фіскальний характер. Водночас, до інструментів стимулювання добровільної сплати податків можна віднести запровадження мораторію на перевірки суб'єктів МСП. Мораторій на перевірки суб'єктів МСП, що почав діяти з 2014 року, мав позитивне значення, оскільки об'єктивно зменшує адміністративне навантаження на малий бізнес. Проте зазначений захід мав тимчасовий характер і не міг компенсувати відсутність системного поліпшення умов оподаткування МСП.

Слід зазначити, що вплив державних форм підтримки та інших інструментів впливу на різних за розмірами суб'єктів господарювання не є однаковим. Визначення малого та середнього підприємства (далі МСП) має важливе значення для доступу до програм фінансування та підтримки і в ЄС, і в Україні. Згідно з Рекомендацією 2003/361/ЄС до мікро-, малих і середніх підприємств (МСП) віднесено підприємства, які використовують менше ніж 250 осіб, річний оборот яких не перевищує 50 мільйонів євро, та/або щорічно валюта балансу не перевищує 43 мільйони євро (Табл. 1).

Таблиця 1 – Критерії визначення МСП в країнах ЄС та в Україні [5]

Тип підприємства	Кількість працівників (річна)	та	Річний дохід	або	Річна сукупна вартість активів
Країни ЄС					
Мікро	< 10	та	=/< 2 млн євро	або	=/< 2 млн євро
Мале	< 50	та	=/< 10 млн євро	або	=/< 10 млн євро
Середнє	< 250	та	=/< 50 млн євро	або	=/< 43 млн євро
Україна (відповідно до Господарського кодексу)					
Мікро	< 10	та	=/< 2 млн євро	або	–
Мале	< 50	та	=/< 10 млн євро	або	–
Середнє	< 250	та	=/< 50 млн євро	або	–
Україна (відповідно до Закону «Про Бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»)					
Мікро	< 10	та	=/< 700 тис євро*	або	=/< 350 тис євро
Мале	< 50	та	=/< 8 млн євро*	або	=/< 4 млн євро
Середнє	< 250	та	=/< 40 млн євро*	або	=/< 20 млн євро

* чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)

В Україні критерії визначення МСП, згідно з Господарським кодексом [6], збігаються з критеріями країн ЄС, де вони використовуються, як в цілях надання державної підтримки, так і в регуляторних та податкових цілях. Як бачимо з табл. 1, до середніх віднесено підприємства з річним доходом до 50 млн євро, що за виміром у національній валюті нашої країни не зовсім відповідає фактичному розумінню малого та середнього суб'єктів господарювання.

Навіть категоризація мікропідприємств у верхньому діапазоні шкали доходу не підпадає під дію спрощеної системи оподаткування. Незважаючи на обмеження державної підтримки малого та середнього бізнесу через інструменти спрощеної системи оподаткування, створена суб'єктами МСП додана вартість має тенденцію до незначного зростання (табл. 2).

Таблиця 2 – Частка суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва в загальній доданій вартості за витратами виробництва суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності [7, 8]

Роки	Додана вартість суб'єктів господарювання (усього, млн.грн)	Частка доданої вартості за витратами виробництва суб'єктів господарювання за їх розмірами у загальній доданій вартості за витратами виробництва суб'єктів господарювання, у %			
		суб'єкти великого підприємництва	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва	з них суб'єкти мікропідприємства
2013	1038411,3	40,1	39,9	20,0	9,1
2014	1293595,5	41,0	37,9	21,1	10,3
2015	1396286,2	41,9	38,8	19,3	8,8
2016	1805589,1	37,7	41,0	21,3	10,3

При цьому, саме суб'єкти середнього бізнесу демонструють більше зростання створеної доданої вартості в динаміці, ніж суб'єкти малого- та мікробізнесу. Це зумовлює дуже обережне просування реформ з оподаткування в цій сфері, адже динаміка доданої вартості серед найменших суб'єктів господарювання красномовно показує, що введення обмежень спрощеного оподаткування без належного впровадження інших механізмів державної підтримки МСП, не сприяє розвитку зазначеного сектора і зростання його частки в доданій вартості.

Висновки

Подальше реформування податкової системи має бити спрямовано, зокрема, на стимулювання притоку інвестицій з одночасним посиленням управління податковими ризиками, зокрема в сфері малого бізнесу. Поза увагою держави залишився і ряд локальних проблем оподаткування, вирішення яких дозволило б збільшити рівень податкових надходжень у короткостроковій перспективі без додаткового тиску на сумлінних платників. Це дозволило б за рахунок протидії ухиленню від сплати податків і залученню до оподаткування коштів тіншового сектора економіки, частково компенсувавши тимчасові втрати податкових надходжень, якими супроводжуються комплексні реформи оподаткування. Зокрема, до таких проблем локального характеру належать:

- відсутність цілісного інформаційного простору в податкових цілях, без якого неможливо побудувати ризикоорієнтовану систему податкового контролю, спрямовану на залучення до сфери оподаткування несумлінних платників податків та суб'єктів господарювання неформального сектора економіки;

- мотивація працівників фіскального відомства до збільшення податкових надходжень замість орієнтації на забезпечення дотримання податкового законодавства;

- відсутність системи об'єктивного прогнозування податкових надходжень місцевого та центрального рівня;

- відсутність стимулів для ведення діяльності у формальному секторі економіки та впровадження інновацій.

Наукові дослідження дозволяють зазначити, що реформування системи оподаткування має будуватися на загальноєвропейських підходах до оподаткування МСП як одного із значимих секторів економіки, утім враховувати особливості національного податкового середовища і містити контрольні заходи та заходи стимулювання добровільної сплати податків, які б мали за мету обмеження неформальної діяльності та ухилення від сплати податків, стимулювали до формалізації діяльності, зростання та інноваційної активності.

Література

1. Варналій З.С. Реформування податкової системи України в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. *Теоретичні та прикладні питання економіки : збірник наукових праць*. 2011. № 24. С. 69-77.

2. Вишневецький В. П. Оподаткування в емерджентній економіці: теоретичні засади і напрями політики: монографія. Донецьк: Ін-т економіки пром-сті, 2012. 128 с.
3. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин: монографія. Київ: Наукова думка, 2006. 432 с.
4. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку : моногр. / В. Опарін, В. Федосов, С. Львовичкін та ін. / за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. Київ : КНЕУ, 2016. 695 с.
5. Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small, and medium-sized enterprises. (2003/361/EC), Official Journal of the European Union, L 124/36, 20 May 2003. URL: <http://europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003H0361/>
6. Господарський кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2>
7. Закон України про Бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні в редакції від 01.07.2018 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

References

1. Varnalii, Z.S. (2011) Reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsiinykh ta intehratsiinykh protsesiv [Reforming the tax system of Ukraine in the conditions of globalization and integration processes]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky : zbirnyk naukovykh prats – Theoretical and applied issues of economics: a collection of scientific works*, 24, 69-77 [in Ukrainian].
2. Vyshnevskiy, V.P. (2012). *Opodatkuvannia v emerzhentnii ekonomitsi: teoretychni zasady i napriamy polityky [Taxation in an Emergency Economics: Theoretical Foundations and Policies]*. Donetsk: In-t ekonomiky prom-sti [in Ukrainian].
3. Lunina, I.O. (2006). *Derzhavni finansy ta reformuvannia mizhbudzhetykh vidnosyn [Public finances and reform of inter-budgetary relations]*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
4. Oparin, V., Fedosov, V. & Lovochkin, C. (Eds.). (2016). *Finansova infrastruktura Ukrainy: stan, problemy ta perspektyvy rozvytku [Financial infrastructure of Ukraine: state, problems and development prospects]*. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
5. Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small, and medium-sized enterprises. (2003/361/EC), Official Journal of the European Union, L 124/36, 20 May 2003. Retrieved from <http://europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003H0361/>
6. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]. (n.d). [zakon2.rada.gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2>
7. Zakon Ukrainy pro Bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini v redaktsii vid 01.07.2018 r. [The Law of Ukraine on Accounting and Financial Reporting in Ukraine dated 01.07.2018]. (n.d). [zakon3.rada.gov.ua](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. [ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>